

FILOLOGIJA 58, Zagreb 2012

UDK 811.163.42(038)(497.5-3 Slavonija)"17"

Izvorni znanstveni članak

Primljen 10.VI.2010.

Prihvaćen za tisak 13.XII.2010.

Loretana Farkaš

Filozofski fakultet u Osijeku

Katedra za hrvatsku jezičnu povijest i hrvatsku dijalektologiju

Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek

lfarkas@ffos.hr

STARI SLAVONSKI RUKOPISNI RJEČNICI

U skladu s jezičnim zbivanjima i standardizacijskim procesima u Slavoniji u 18. stoljeću važnu ulogu čini i povećano zanimanje za prikupljanjem rječničkoga blaga. Blaž Tadijanović, Matija Antun Reljković i Marijan Lanosović u svoje gramatike uvrštavaju i rječničku građu, no to nisu samostalna leksikografska djela. Rad će stoga rasvijetliti postojanje nekoliko teško dostupnih i malo obrađivanih starih slavonskih rukopisnih rječnika nastalih do preporoda, a koji su oblikovani kao samostalna leksikografska djela. Više će riječi biti o rječnicima Matije Jakobovića, Josipa Stjepana Reljkovića, Marijana Lanosovića i Matije Petra Katančića.

Stara hrvatska leksikografija u svom naslijeđu čuva i bogatu rukopisnu građu, onu sačuvanu i onu o kojoj postoje tek pisane naznake da je postojala. Među poznatijim starim hrvatskim rukopisnim rječnicima ističu se talijansko-hrvatsko-latinski rječnik Ivana Tanclingera Zanottija koji je nastao krajem 17. stoljeća u sjevernoj Dalmaciji, hrvatsko-latinski i latinsko-hrvatski rječnici Pavla Rittera Vitezovića čiji se prvi dio izgubio, a drugi sačuvao, *Dictionarium latino-illyricum et germanicum* Adama Patačića (1772. – 1779.) te *Calepinus trium linguarum* Josipa Jurina kojemu je temelj štokavsko-čakavski govor Šibenika i okolice. I u Slavoniji u 18. stoljeću intenzivira se zanimanje za prikupljanjem rječničkoga blaga. Važno je, stoga, napomenuti i neke temeljne činjenice o sudbini slavonskih rječnika. U svoje gramatike Blaž Tadijanović, Matija Antun Reljković i Marijan Lanosović uvrštavaju i rječničku građu, no to nisu samostalna leksikografska djela. Nažalost, rječnici kao samostalna djela slavonskih jezikoslovaca 18. stoljeća ostala su u rukopisu, daleko od očiju javnosti, a rječnik Josipa Stjepana Reljkovića je i zagubljen i o njemu postoje samo pisana svjedočanstva.

Nakon izгона Turaka iz Slavonije nepovoljne društvene i političke okolnosti pogodovale su da novonastala djela često ne dožive tisak. U takvim okolnostima nastaje rječnik požeškoga franjevca Matije Jakobovića¹ iz 1710. godine.

Jakobović je rječnik napisao kao vrlo mlad svećenik (mogao je imati između 25 i 30 godina). Iako u svojoj posveti uz svoje ime ne piše *fra*, ističe kako ga je namijenimo »diaku fra Luki u Cerniku, koji je bio u manastiru požeškom, pak je otišao u Cernik«,² pa možemo pretpostaviti da već nije bio svećenik ne bi rječnik pisao za klerika. Umro je u Velikoj 7. travnja 1753.³

Rječnik je napisan u veličkom ili požeškom samostanu, veličine je 16,3 × 10,7 cm i i pisan je jednostupačno na svakoj stranici. Na kraju se nalazi *Pogovor* koji sadrži ime i prezime autora i godinu nastanka rječnika, kao i tvrdnju da je rječnik Jakobović pisao nešto više od tri mjeseca. Tekst *Pogovora* glasi:

Oui diccionar da imaszte dati u ruke Diaka Fra Luke u Cserniku koyie bio u manastiru pojeskomu pak ie otisao u Czernik. Iste liber descriptues est anni Dni 1710. Ego incepti hoc scribere post Nativitatem Dni et descripti (imo hoc inceptum et finitum est) ante Dominicam in Albis. Ego Matthiaf Jakobovich descripti.

Rječnik sadrži 462 stranice i oko 8000 riječi. Posebno su vrijedni dijelovi *Dikcionara* koji su pisani bosančicom slavnskoga tipa.⁴

Otežano snalaženje čini nedosljednost abecednoga slijeda, a i sam raspored građe nije ujednačen, npr. slovo *A* obuhvaća samo 35 riječi, *B* = 3-26 str., *D* = 42–60 str., *T* = 365–382 str., a nisu obrađena slova *ć, đ, dž, e, f, nj*. Najvjerojatnije je ovdje riječ o utjecaju Jurja Habelića. Pišući 1710. godine hrvatsko-latinski rječnik *Dikcionar*, Matija Jakobović iz kajkavskoga narječja preuzima riječi i oblike, a iz kajkavskoga preuzima i grafeme za pojedine foneme. Od kajkavaca Jakobović preuzima grapheme *cs, ly, ny, fz*,

¹ Podatci o Jakobovićevu životu vrlo su oskudni, a pretpostavlja se da je Jakobović iz Sehovskoga Dola pokraj Požege.

² Ne postoje dokumenti koji bi ukazali kada su bosanski franjevci, nakon što su ih Turci protjerali, naselili Cernik, no postoje dokazi da su u Cerniku franjevci 1520. godine mogli imati samostan i crkvu. Nakon turskih haračenja nova je rezidencija u Cerniku sagrađena oko 1700. godine i Cernik tada ima vodeću ulogu vjerskog središta od Pšunja i Požeške gore pa sve do Save, sve do polovice 18. stoljeća kada značenje Cernika slabi i izlaskom iz sklopa Provincije Bosne Srebrne te ulaskom u sklop Provincije sv. Ivana Kapistrana.

³ Taj je podatak Marku Kosoru iz samostanskog nekrologa u Vukovaru poslao o. S. Banić. Na latinskom glasi: »Die aprilis obiit Velika R. P. Matthias Jakobović 1753.«

⁴ Npr., slovo *B* od str. 9 do 26.

fs. Grafem *ch* kajkavci upotrebljavaju samo za /č/, a Jakobović i za /ć/, a za /č/ rabi *cs*. No, dok u prvom dijelu rječnika dosljedno piše *cs* za /č/, u drugom dijelu za taj glas sve češće rabi *ch*. Jakobović koristi sljedeći grafijski sustav:

FONEM	GRAFEM	
/c/	cz, ç	czaricza, czukor, czirkua, czuczek, bukviça, barberiça
/č/	cs, ch	csaranye, csasztnik, csemer, luch
/ć/	ch	domachi
/ğ/	gy	hangyar
/g/	gy, dy	rogyak, ladya
/j/	j, y	jablan, jabuka, dayem
/l/	ly	lyublyen, lyubaunicza
/ń/	ny	banya
/r/	ar, er, ir	bardo, merkua, czirkua
/s/	fz, z	fzakramenat, fzuitnyak, zkula
/š/	s	sala, sator, sibirica
/ž/	s, x	slicza, xivincheta

Poput ostalih slavonskih književnika i jezikoslovaca Jakobović bilježi grafeme *cs*, *ch*, *er*, *x*, a od kajkavaca nasljeđuje *cz*, *gy*, *dy*, *ly*, *ny*, *fz*, *fs*.

Iako je koncepcijom i izborom građe Jakobovićev rječnik sličan Habledićevu, Habledićev je rječnik potpuniji, i u slučajevima kada se pojavljuje ista riječ u obojice Habledić ima opširniju dopunu natuknice, npr. Jakobović bilježi riječi *Bachina ocsinsztuo ali materinsztuo. Haereditaf, tif. f. (3); Bath kralyeufzki. Sceptrum Regium. (5)*, a Habledić *Bachina. Ochinsztvo, materinsztvo, ali kay drugo od fztarine na odvetek zpada; Bath kralyeufzki. Neki vele: fzreber, ali fzreber je pri mene mus ki pošteno nezna.*

Habledićev je rječnik građom opširniji⁵ pa u njemu pronalazimo riječi kojih nema u Jakobovića, npr.: *Almuftnik. ki daje Almuftuo. Eleemofsynarius, a, um.; almuftuo. Eleemofsyna, ae, f.; Alun. Jelun.; Alumen, nis, n; Ambra. Ambra, Electrrum. fuccinum. ni, n.; Angyel. Angelus, li, m.; Anis, koper.; Anifum, fi, n.; Apostol. Apostolus, li, m.; Arest. zafztauleny. Arestum. ti. n.; Austria.*

U skladu s različitim narječnim osnovicama Jakobović rabi nepostojano *a*, a u Habledića je pak kajkavsko nepostojano *e* (*kotal* – *kotel*), s tim da je u obojice *l* na kraju riječi ostalo neizmijenjeno (*bil* – *bel*, *pietal* – *petel*). Slije-

⁵ Habledićev rječnik ima 460 stranica, a sadržava oko 12000 riječi.

deći franjevački književnojezični izraz, Jakobović odabire ikavske ostvaraje *ě* (*bižanje, bil, dičak*), a Habelić ekavske (*bežanje, bel, dečec, len*). U Jakobovića je podosta primjera kada refleks dugoga *ě* bilježi dvoslovom *ie: ciena, lien, lieno, pietal*, što je plod franjevačke pisane tradicije. S obzirom na to da su stari hrvatski književnici i jezikoslovci uz samoglasno *r* pisali popratni samoglasnik Jakobović se povodi za južnim uzorima bilježeći *ar*, a Habelić za sjevernim pišući *er* za samoglasno *r*. Povodeći se za slavonskim govorima koji ne poznaju suglasnik *h*, ni Jakobović ga ne bilježi. Refleks stare skupine **dj* u Jakobovića je *đ* (*ograđen*) kao u štokavskom narječju, a u Habelića je kajkavski refleks *j* (*ograjen*).

Često je u obojice različito zabilježena gramatička odrednica natuknice, npr: u pridjeva su ženski i srednji rod zabilježeni različitim gramatičkim morfemima (*-ka, -ko / -a, -o; -na, -no / -a, -o*) — *Okloplyen, a, o. Loricatuf, a, um.* (216) u Jakobovića i *Okloplyen, na, no* u Habelića; različiti padežni nastavci — *Baba po oczu ali po materi. Avia, ae, f. (3)* u Jakobovića i *Baba po otczu ali po matere* u Habelića; različite glagolske osnove i sufiksi pri tvorbi participa — *Czuituchi, cha, che. Floridus, da, dum. Florens, tif, om.* (41) u Jakobovića i *Czvetuchi, a, o* u Habelića.

U Jakobovića su frazemi i frazemske sintagme zabilježeni kao samostalne natuknice, a takav način bilježenja preuzima također od Habelića, tek uz narječne preinake — Jakobović: *Beteg kifze more zurachiti. Morbuf curabilif (8); Cseta pifacska. Cohorf pedestrif. (31); Cziu. Tubuf, bi, m. Canna, ae, f. (38); Died po Materi. Avuf maternuf (44); Knigar ki knige prodaye. Biblipola, ae, m. Librorum venditor. (100); Parfzt palacz. Pollex, cif, m. (255); Tetka moyega ocza. Amita magna. (382); Voda valoui. Unda, ae, f. (403)*, Habelić: *Beteg kifze more zurachiti; Cheta pefichka; Czeu; Ded po matere; Knigar, ki, knige prodava; Perfzt palecz; Tecza mojega otcza; Voda vfzeze pourachajucha gdaju szlapi mefaju.*

Jakobović je od Habelića dosljedno preuzimao frazeme, a tek rijetko daje vlastitu konstrukciju: npr. Habelić bilježi frazemsku istoznačnicu ili bliskoznačnicu *dno, ali sredina u zemlje*, a Jakobović bilježi konstrukciju imenica + imenica *srce zemlje*. S obzirom na vrstu riječi središnje punoznačnice u Jakobovića su najbrojniji frazemi kojima je središnja riječ imenica i tada je to najčešća struktura pridjev + imenica ili imenica + pridjev (*beteg oštar, beteg općinski, četa pišačka, čistoća tilovna, čistoća divojačka, čistoća redovnička, čistoća zakonska, čistoća udovička, čudo strašljivo, civ nosna, dan svadbeni, dan gošćenja, prst mali, kradena stvar, večera mrtvačka, voda jabučna*). Javljuju se i sveze imenice i prijedložnoga izraza (*beteg na smrt, crv u bobu, četa na pomoć, civ u organi, djed po ocu, djed po materi, dijete bez oca i matere, prst pokraj palca, prst pokraj srednjega*), a pojavljuju se i frazemi strukture

imenica + imenica (*srce zemlje, lakat ruke, prst palac*).

Ponekad Jakobović bilježi i glagolske frazeme strukture glagol + prijedložni izraz + imenica u akuzativu, npr. *nataknut na kolac*, mijenjajući Habledićevu natuknicu *nakenjen na kol*.

S obzirom na sintaktičko ustrojstvo brojne su frazemske sintagme koje u rečenici imaju službu rečeničnoga dijela, a ta služba ovisi o značenju samoga frazema. Ponekad bilježi i frazemsku rečenicu, npr. *brz kak dabi peruti na noga imal*.

U Jakobovićevoj rječniku postoje neke riječi kojih u Habledića nema, ali su te riječi zabilježene u Mikaljinu (*ćuđenje, glavnja*) i Vrančićevu (*glavnja*) rječniku. O tome svjedoči i činjenica koja pokazuje kako su riječi koje su zabilježene u Jakobovića zabilježene u Vrančićevu i Mikaljinu rječniku, ali ne i u Habledićevu: Jakobovićeve riječi *Slauno, kozar, Društvo, Greda, Groznicza, Guozdje* Vrančić bilježi *Szlavan, Kozar, Društvo, Greda, Gvozd*, a Mikalija *slavan, slavni, Kozar, greda, grozniča, gvozdje*.

Sastavljajući hrvatsko-latinski rječnik, Matija Jakobović pred sobom je imao rječnik isusovca Jurja Habledića iz kojega je uglavnom i preuzimao rječničku građu. No, Jakobović je uviđao različitosti Habledićeva kajkavskoga i vlastitoga štokavskoga, franjevačkog književnojezičnog izraza. Nastojeći poštokaviti natuknice Habledićeva rječnika, Jakobović sastavlja štokavski rječnik za potrebe tadašnjih franjevačkih klerika, a što potvrđuje da su u 18. stoljeću u Slavoniji franjevci, uz isusovce, gotovo jedini pismeni i obrazovani ljudi te da je na njima počivala cjelokupna organizacija obrazovnoga života zapuštene Slavonije.

Sin poznatoga pisca *Satira* i *Gramatike* Matije Antuna Reljkovića, Josip Stjepan Relković, rođen je u Zadubravlju kod Slavonskog Broda 1754. godine, a umro je u Vinkovcima 1801. godine. Kao đakon zagrebačke biskupije završio je 1776. godine u Petrovaradinu tečaj za obrazovanje vjeroučitelja. Bio je župnik u Duboviku (1784. – 1786.), Ivankovu (1786. – 1794.) i Vinkovcima (1794. – 1801.). Uz župničke je poslove od 1796. godine u vinkovačkoj gimnaziji radio kao profesor humaniora. U predgovoru *Kučnika* 1796. godine Josip Stjepan Reljković usputno je pokazao zanimanje za jezična, a posebice grafijska i pravopisna pitanja te veli:

Od Pravopisanja i Ricjih kojimah sam se sluxio, i o kojefe mlogi Nashinac u svakoj nashkoj Knjigi najprije zapne, nechufe mlogo prigovarati, jer je do sada svaki pisao, kako je znao, i ktio; samo to rechi imam, da; dogod se tugjimah Slovih, to jeft: latinskimah sluximo, dotle moramo ona medju sobom tako slagati, kako Izgovaranje nashih Ricjih zaktiva; to ifto čine, kako poznato jeft, svi oni Narodi, koji se latinskimah Slovih u svjih Pisnih sluxe, i u tomu vechemo skoji jedini... (J. S. Reljković: pr.)

Kada je iz Dubovika prebačen u Ivankovo, Josip Stjepan Reljković obavljao je službu u pučkoj školi. Tu je spremio priručni njemačko-latinsko-hrvatski rječnik koji je sastavio prema rječniku isusovca Aredlija Della Belle. Neki smatraju da je rječnik ostao nedovršen pa to navode i kao razlog njegova neobjavlivanja. Josip Jakošić u djelu *Scriptores interamniae vel Pannoniae Saviiae nunc Slavoniae dictae anno 1795 conscripti (cum continuatione anni 1830) — Pisci međurječja ili Savske Panonije sad zvane Slavonija, popisani 1795. godine (s nastavkom do 1830. godine)* — među djelima Josipa Stjepana Reljkovića spominje Reljkovićev rukopis *Dictionarium Latino-Germanico-Illyricum ad normam P. Ardelii Dellabella, usque ad 61 phylaras protractum, sed imperfectum (Rječnik latinsko-njemačko-ilirički prema o. Arediju Della Belli, nezavršen, rukopis)*. No, postoje i podatci da je Reljković 1789. godine uputio zamolbu Dvorskom ratnom vijeću za predujam da bi tiskao svoj rječnik, ali ga nije ishodovao jer je bečka vlada tada već uvelike bila zainteresirana za izdavanje rječnika Joakima Stullija: »zum Gebrauch der Schulen ein Teütsch-lateinisch-slavonisches Lexicon« (Matić 1945:162). Stoga se može pretpostaviti da je Josip Stjepan Reljković uglavnom svoj rječnik bio dovršio, ali je potpuno dovršavanje i tiskanje njegova rječnika omelo prihvaćanje za tisak velikog latinsko-talijansko-hrvatskog rječnika Joakima Stullija. Rukopisu Reljkovićeve rječnika zameo se kasnije svaki trag.

Lanosovićev je leksikografski rad sačuvan u Franjevačkom samostanu u Slavonskom Brodu. Prvi je na to uputio o. Vatroslav Frkin. Riječ je o dvjema skupinama leksikografskih uradaka. Prvu čine razni popisi riječi (*adnotata, proverbia illyrica, pokušaj* njemačko-hrvatsko-latinskog rječnika, *Collectio quarundam vocum, vocabulorum, nominum, verborum, adverbiorum* — hrvatsko-njemački i latinski abecedni niz razvrstan i po semantičkim skupinama, mali popis riječi izrađen na temelju usporedbe slavenskih jezika⁶ i manji njemačko-hrvatsko-latinski popis riječi od slova *bitter* do *zusammen*). Te bilješke upućuju da je u Lanosovića postojao interes za oblikovanjem leksikografskoga djela i čine predradnje i pokušaje u osmišljavanju takva djela. Putanec pretpostavlja da su te Lanosovićeve bilješke mogle nastati i prije 1788. godine kada se Lanosović⁷ angažirao na priređiva-

⁶ Ti radovi zanimljivi su za dijalektalnu i povijesnu leksikografiju, a njihov slavističko-komparativni aspekt upućuje na najranije zanimanje za komparativnu lingvistiku.

⁷ Car Josip II. imenovao je 1783. godine povjerenstvo koje je trebalo razriješiti dvojbe o grafiji kojom će biti pisati rječnici Joakima Stullija. Povjerenstvo su činili Slavonci Antun Mandić, Marijan Lanosović, Ličanin Josip Krmpotić i Dubrovčanin Joakim Stulli. Iako se u literaturi ovo povjerenstvo spominje kao pravopisno povjerenstvo, ipak je njegova prvenstvena zadaća bila urediti hrvatsku grafiju. Slavonski predstavnici u povjerenstvu zastupali su slavonska grafijska rješenja dok je Stulli žestoko branio dubro-

nju Stullijevih rječnika (Putanec 1985.).

Drugu skupinu njegovih leksikografskih uradaka čine dva velika rukopisna rječnika: Njemačko-hrvatsko-latinsko-talijanski rječnik (I. i II. dio) i Njemačko-latinsko-hrvatsko-mađarski rječnik.

Njemačko-hrvatsko-latinsko-talijanski rječnik Marijana Lanosovića u knjižnici se Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu vodi pod svežnjem broj B-VIII-15, nastajao je od 1789. do 1791. godine, a sastoji se od 1366 stranica. Prvi dio rječnika obuhvaća slova A (*Auchleute*) do B (zaključno s riječju *befallen*) i obuhvaća 441 stranicu, iako na koricama stoji da sadrži 456 stranica. Rukopis je veličine 39 × 26 cm.

Drugi dio rječnika počinje 457-om stranicom (*begegnen*) i završava 1366 stranicom slovom F (*Fieberschauer*). Veličine je 29 × 21 cm i manjega je formata od prvog sveska. Sljedeća stranica, iza 1366., trebala je započeti natuknicom *Fiebertag*.

Pretpostavka je da je Lanosović ovaj rječnik mogao početi raditi već 1788. godine, misleći da Stullijev rječnik treba preraditi tako da natuknica bude na njemačkom jeziku. Lanosović je kod riječi *Byrol* zabilježio i datum 25. svibnja 1789. godine, a kod riječi *Fahrtafel* 28. studenoga 1789. godine. Možemo pretpostaviti da je Lanosović rječnik ostavio nedovršenim, saznajući da njemačke riječi samo treba umetnuti u *Rječosložje*, i to iza hrvatske natuknice, tj. početkom 1790. godine.

Putanec smatra da je Lanosović za izradu *Njemačko-hrvatsko-latinsko-talijanskog rječnika* upotrebljavao rukopis Stullijeva *Lexicon latino-italico-illyricum* (1801.), usporedivši nekoliko Lanosovićevih natuknica koje pokazuju veliki broj elemenata za identifikaciju i paralelizam u Stullijevu rječniku iz 1801. godine (Putanec 1985: 222). No, ima u Lanosovića i originalnih rješenja, npr. natuknica *Artillerie* ne postoji niti u jednom Stullijevu rječniku, a potpuno je drukčija obrada i u Della Belle.

U knjižnici Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu čuva se i *Nje-*

vački tip grafije. Najveći protivnik takve Stullijeve grafije bio je Ličanin Joso Krmpotić koji je u više navrata Stullija uvjeravao da rječnik preradi prema slavonskoj grafiji. Na temelju Krmpotićeve kritike Kancelarija je pozvala Antuna Mandića, koji je i sam kao inspektor narodnih škola sastavio pravopis za hrvatske i slavonske škole, da iznese svoje mišljenje o sporu. Mandić je u spisu od 26. rujna 1785. godine oprezno oblikovao svoje stavove: donekle je branio Stulija i ništa ne bi bilo sporno da je Stuli dosljedno slijedio dubrovački tip grafije. No, problem je u tomu što Stuli nije u cjelini prihvatio ni dubrovačku tradiciju već se prilično udaljio od dubrovačke grafije što bi čitateljima moglo stvarati dodatne poteškoće. Mandić, stoga, ukazuje Stuliju na neke konkretne nedostatke i nedosljednosti. Preporučio mu je da rječnik prepravi prema slavonskom grafijskom sustavu. Kancelarija je Mandićeve prijedloge prosljedila Stuliju, a on ih je i prihvatio.

mačko-latinsko-hrvatsko-mađarski rječnik Marijana Lanosovića. Svežanj je spremljen pod brojem B-VIII-16, sadrži 292 stranice, a godine nastajanja su od 1789. do 1791. Rukopis je pisan na velikom formatu 39 x 26 cm, započinje riječju *ausleihen*, završava na 291 stranici riječju *Zinss...* Njemački je dio teksta pisan čitkom goticom, a mađarski je dio teksta rijetko dodavan na kraju natuknice. Da je na kraju natuknice trebala biti mađarska riječ upućuje kratica »u« (= *ungarice*). Putanec (1985:220) smatra da je ovaj rječnik Lanosović izrađivao prije nego je u Beču priređivao Stullijeve rječnike i ukazuje na mnogobrojne citate Della Belle u Lanosovića (za hrvatski dio), a tih citata nema u Stullija, što je Putancu dovoljno da ustvrdi kako Lanosović pri oblikovanju ovoga rječnika nije koristio Stullijev rječnik i da je najvjerojatnije ovaj rječnik rađen prije 1788. godine.⁸

U ovom se rječniku Lanosović dao i na izradu stručnoga nazivlja prirodnih znanosti. Zanimljivi su Lanosovićeve prijedlozi za matematičko, fizikalno i medicinsko nazivlje: *astrologus* – zvizdoznanac, zvizdogatalac; *alchimia* – zlatotvorstvo, zlatotvorje; *elementum* – istocsalo; *focus* – ognjishte; *ecliptica* – suncokolish, suncotek; *materia* – gradja, gradivo; *der Afterdam* – guzicsnjak, guzno crivo, csrevo jednako, kayti raven iz sebe izleva; *der Arzt* – likar, vracsar, licsnik, vidnik, ozdravitelj, gohitelj, cjelitelj; *der Apotheker* – likarnik, likovnik, likospravac, likoprodalac, likodiljnik; *die Apotheke* – likarnica, likovnica, vracarnica, likoprodalnica; *der Augenarzt* – ocsni likar, ocsnik, okovracs; *der Backenzahn* – kutnji zub, kutnjak; *die Badefrau* – babica, primalja, stiskulja, puporiza; *das Beinmark* – mozg, mozag; *die Blutader* – xilla kervna; *der Chirurgus* – rannolicsnik, rannolikar, rannovracsnik, rannovracsar, rukoljekar, rukoljecsnik; *die Fallsucht* – padavica.

Podatci ukazuju kako se leksikografskim radom Marijan Lanosović bavio prije nego što je bio pozvan u Beč prirediti Stullijeve rječnike. No, Lanosovićeve su rječnici ostali u rukopisima, a do potpune obrade i sinteze njegovih rječnika najvjerojatnije nije došlo zbog objavljivanju triju rječnika Joakima Stullija.

U pregledima hrvatske povijesne leksikografije do sada se spominjalo postojanje jednoga Katančićeva rječnika koji je u jezičnopovijesnoj uporabi poznat pod imenima *Pravoslovnik* i *Etymologicon illyricum*. No, u Sveučilišnoj knjižnici Egyetemi könyvtár te u Franjevačkom samostanu

⁸ Npr., Lanosović s. v. alt citira Ranjinu *Jest bolje mladca vik želiti neg zlostara ljubiti*. Stulli s. v. *zlostar* u *Rječosložju*, pa s. v. *vecchiaccio* u *Vocabolario* (1810.) i s. v. *senex improbus* u *Lexicon* (1801.) ne citira ovaj Ranjinin tekst, ali ga Della Bella s. v. *vvecchiaccio* citira ovako: *Jest bolje mlaca vik želiti neg velmi na volje zlostara ljubiti*. Lanosović je jedino greškom izostavio »velmi na volje« iz citata koji je bio u Della Belle.

u Budimpešti nalaze se dva posebna Katančićeva rukopisna rječnika. U Sveučilišnoj knjižnici nalazi se rukopis hrvatsko-latinskoga rječnika *Pravoslavnik*, a u knjižničnom je katalogu zabilježen pod imenom *Etymologicum illyricum* (sign. H 13, Catal.) iako na prvoj stranici rukopisa stoji naziv *Pravoslavnik*. U Franjevačkom samostanu u Budimu, pak, pohranjen je pod signaturom K VI 4 svezak pod nazivom *Lexicon latino-croaticum* koji u posljednjem dijelu sveska na 676 stranica sadrži latinsko-hrvatski rječnik *Index latino-illyricus*. Neosporno je da se radi o dva Katančićeva rječnika, oba nedovršena.

Prevodeći *Sveto pismo*, Katančić se služio starim hrvatskim rječnicima koje je vrlo dobro poznao, nastojeći ispraviti ono što je po njegovu sudu bilo netočno. Završivši rukopis *Biblije* i prepisujući *Psalme*, osjetio je potrebu⁹ za stvaranjem vlastitoga rječnika koji bi trebao popuniti praznine s kojima se susretao. Nazvao ga je *Pravoslavnik*. Uređivač je rukopisa na početku zapisao: *H 13 Katanchich: Pravoslavnik. Tót-latin magyarászó szótár. Tom. I-II. — 4° 1473 1. Irta 1815. márz. 15. töl — 1824. ápr. 8-ig.*

Rukopis je pisan na cijelom arku bez filigranskih znakova u dva stupca, a veličine je 26 x 21 cm. Prostor u kojem su smješteni stupci širok je 8,5 cm. Na praznim rubovima s gornje su strane označena velika abecedna slova koja omogućavaju lakše traženje riječi.

Rječnik sadrži dva dijela: prvi dio (A—O) sadrži 818 stranica, a drugi dio (P—S) počinje od 818. i završava s 1473. stranicom. Svaka stranica sadrži prosječno 35—36 objasnidbenih natuknica, a opseg rječnika raste prema kraju, npr. uz abecedna slova *A*, *B*, *C* stoji tek nekoliko stranica, dok slovo *P* sadrži 293 stranice, a slovo *S* 286 stranica. Pri kraju rukopisa rječnika, na posljednjih nekoliko stranica, popušta Katančićeva urednost, a čitljivost je sve teža.

Katančić je rječnik pisao *pro domo*, s nadnevcima koje je od vremena do

⁹ Baveći se rječničkom problematikom, Katančić je kovao i nove riječi. Slijedi popis riječi za čije stvaranje Katančić pokazuje zanimanje već od pisanja Knjižice o ilirskom pjesništvu iz 1817. godine. Većina je riječi i vezana uz stvaranje poetičke terminologije: *csankobolan* — kostobolan; *dugokrak* — horej; *dvodug* — spondej; *dvokrak* — dibrah; *glasomirje* — prozodija; *godnopsis* — komedija; *hiljadnica* — milja; *kratkodug* — jamb; *ljuboznanac* — estetičar; *obratno* — anapest; *palac* — daktil; *pivalica* — kantorica; *pivaoc* — kantor; *poglasno* — pastoral; *poljeslov* — ekloga; *popioje* — pjesma; *popivnik* — pjesnik; *popivnost* — pjesništvo; *pravoslavnik* — filolog; *protres* — disertacija; *redosloxac* — stihotvorac; *rugopsis* — satira; *rukogonet* — hiromantija; *skladnomirje* — harmonija; *skladnopsis* — ortografija; *skladnoricsje* — versifikacija; *slavni opis* — epopeja; *slovoljubje* — literatura; *slovosloxje* — ortografija; *shestonog* — stih od šest stopa; *tiholjubac* — filolog; *tiholjubno znanje* — filologija; *trokrak* — tribrah; *tugoslov* — elegija; *tugopsis* — tragedija; *vixbaoc* — matematik; *vixbopsis* — didaktička pjesma.

vremena stavljao s bilješkama koje inače ne pripadaju u rječnik, a mjestimično upućuje na djela što ih je već napisao ili ih je namjeravao pisati.¹⁰ Rječnik je nastajao između 1815. i 1824. godine: prvi zabilježeni datum u Pravoslavniku je 9. ožujka 1815. godine, a zadnji zabilježeni datum u rječniku je 8. travnja 1824. godine kod natuknice -SUZ na 1467. stranici rukopisa.

Pravoslavnik je pisan štokavskom ikavicom, a Katančić je vrlo dobro bio upoznat i s narječjima i razlikovao je kajkavce (Cro.), istarsko-primorske govore (Lib.), čakavske, dubrovačke govore (Dalm.), bunjevačke govore (Bun.), kranjske govore (Cran).

Katančić je rječničku građu skupljao iz nekoliko izvora. Bio je vrlo dobro upoznat s pučkom frazeologijom, a izraze koje je od djetinjstva slušao u narodu označuje kraticom »vulgo«. Ti izrazi najbolje oslikavaju jezične odlike Katančićeva rodnoga kraja: slavonsko-podravskoga dijalekta, tj. kako se u okolici Valpova govorilo u vrijeme Katančićeva dječastva.¹¹ Npr. pod natuknicom *plesti* bilježi: »Cica maca, gdi si bila? U vodenici, jhto si csinila? Mishe lovila. Petar plete Petru prachu; ne pleti Petre Petru prachu, nego pleti, Petre, Petru plot.« Uz objašnjenje pojedinih riječi bilježi cijele pitalice i zagonetke: *am...* »Am ti kupim, am ne kupim, am se nemošh ofititi!«; *kuf...* »Odvud guz, odnud guz, a u nutri sladak kuf!«. Građu je Katančić crpio iz djela starih hrvatskih pisaca: Tome Babića, Ivana Bandulavića, Jurja Barakovića, Petra Bogašinovića, Ivana Bunića i dr. Katančić je bio temeljito upoznat i s rječničkim i gramatičkim djelima Alvaresa, Belostenca, Della Belle, Dobrovskoga, Dolcija, Frischa, Grubišića, Jambrešića, Knapskoga, Lanosovića, Mikalje, M. A. Reljkovića, Lanosovića, Stullija, Voltića, Vrančića i dr.

U znanstvenoj je literaturi Katančić obično spominjan kao tvorac prvoga hrvatskog etimološkog rječnika. Najpoznatiji primjer Katančićeva etimologiziranja jest kako je Šokcima ime izvodio iz šljivova soka jer su mu se oba pojma činila srodna i tako bliska kao da jedno bez drugoga ne može biti (»veteres sok dicebant, unde Sokci, qui hodie Shokci, eo potu familia-

¹⁰ »Kao što se znao povući u svoju ćeliju i ograditi od celoga ostaloga svieta, tako se znao uživjeti i u značenje pojedinih rieči, i one su pred njime u onoj samostanskoj pustoši uzkrsavale plastične i žive, kako ih samo filološko oko može dočarati. U tom druženju s riečima, daleko od svjetovne buke i 'velikih događaja', zavio bi se sav svijet oko njega maglom, kroz koju se sadašnjost nazirala samo, koliko bi slučajno bila u vezi s riečima, a i onda se činila nekako dalekom, rekbi nerealnom.«, Josip Hamm: »*Etymologicon illyricum*«, *Nastaoni viestnik* LI, Zagreb 1942. – 1943., str. 16.

¹¹ Josip Hamm: *Matija Petar Katančić, njegova djela i njegov dijalekat*, Filozofski fakultet u Zagrebu 1934., doktorski rad (rukopis).

riter usi«).¹²

Treba naglasiti da je Katančić uzroke pojedinim jezičnim pojavama pokušao tražiti u izvanjskoj usporedbi, na razini pučke etimologije, a ne traženjem korijena ili semantičke jezgre riječi. Želimo li stoga biti previše kritični prema Katančiću, treba ipak u obzir uzeti okolnosti takva jezikoslovnog izvođenja u vrijeme kada je i suvremena slavistička znanost tek bila na obzorju.

Katančić je, međutim, pouzdan na području pravih posuđenica, posebice iz turskoga ili iz mađarskoga jezika. Redovito uzima riječi iz govornoga jezika polazeći od pretpostavke da se riječi u narodu posuđuju i po uhu i čuvenju, a ne po pismu i književnom obliku: *berichet* = tur. *berekjet*, *berechet*; *cicvara* = tur. *csicsek*, *flos*, *ajran*, *serum lactis*; *cikla* = hung. *tzekla* i sl. Dobro je poznavao i udomaćene tuđice: turske, mađarske, njemačke, poljske, talijanske, francuske i dr.

Daljnja istraživanja *Pravoslovnika* tek trebaju uslijediti. Potrebno je iščitati rječnik koji obuhvaća oko 53 000 riječi, a pisan je vrlo sitnim Katančićevim rukopisom.

Slijedi nekoliko primjera koje je Katančić zabilježio u natuknicama svojega rječnika: *csorak...personati bacchantes...nostris fashangari...; droplya...transfertur ad considentem otiose, fidi kao droplya, sedet ut otis; gyurgyic, ica, m. ...'lilium convallium'...quod circiter id tempus nasci ; jabuka...nostris praecipue species bilina, grigorafh, fidika, flacsika, drincsika; klaoka...vulgo fralnica, politius zahod, zaod; konyara...consursus equorum ad pascua hodieque konyara dicitur ajdemo na konyaru, eamus ad pascua equorum; koxnyare...queis nates teguntur...guxnyare; labert...zatvoritchuti laberte, claudm tibi labra; ofskomina...est proverb. micsemuse ofskomina, adpetit valide; oxokati...usus oxokaofe opio, inebriatas est; sharaglya...nostri adponunt tergo currus vulgaris, pro subscude, csatlov, a latera currus tenendum, et onera excipiendum; shchuka...dicto populari, shchuka manduka, karas katana, linyak vojvoda; shikovati...vulgo neshikujese, quod nepristoife; shlyivovica...veteres sok dicebant, unde Sokci, qui hodie Shokci, eo potu familiariter usi; shterbencati...germanissare, colloqui germanice; ab sterben fide contractuum, verbale shterbencanje, sermocinatio germana.*

Katančić je *Pravoslovník* pisao u starosti, u vremenu napornoga rada oko prijevoda *Svetoga pisma* kada su ga hrvatske riječi i prisjećanja na na-

¹² U djelu *Specimen philologiae* ime Panonac izvodi od češke riječi *pan* (gospodin), a njoj je pak srodna riječ *Baton*, *ban*. Bog Panonaca zvao se Lado, a ime mu dolazi od riječi *vlast*, *vlada*.

rodni govor vezali sa svijetom, a u prvom redu s njegovim rodnim krajem.

Spominjući Katančićev *Etymologicon Illyricum*, Čevapović piše: »U njemu se donose riječi kako domaće tako i strane, porabom prihvaćene sa svojim etimološkim tumačenjima, potvrđene svjedočanstvom odličnih pisaca našega naroda, s točnim podacima o duljini slogova...«.¹³ Istraživači su, međutim, zanemarili nastavak Čevapovićeve teksta kako protumačene riječi obuhvaćaju »nekoje gramatičke opaske, a na kraju i Index Latino-Illyricus, postojanim i upornim trudom izrađen te primaknut koncu na slovu S.« Završni dio naslova u Čevapovićeve zapisu glasi: »...ad calcem Index Latino-Illyrius, et quedam grammaticae observationes. Budae, an. 1815. constanti ac pertinaci studio elaboratum ad litteram usque S. fini propinquam, pag. 1340. volumina 2.«¹⁴ Ista se bibliografska jedinica ponavlja u *Recensio* (Budim 1830.) na stranici 318., dakle nakon Katančićeve smrti. Čevapovićev predgovor *Catalogusu* datiran je »die 27. Februarii 1823.«, a cenzorov imprimatur »8. Martii 1823.«. Tada Katančić nije završio nijedan od dvaju rječnika, nego se nalazi kod slova P u *Etymologicon Illyricumu* i na početku slova S (kod *Sh!*) s *Pravoslovníkom*. Zato broj stranica i svezaka nije točan! Opisuje *Etymologicon Illyricum*, a navodi sveske, slovo S *Pravoslovníka* i 1340. stranicu do koje je Katančić tada bio došao kada ju je Čevapović zabilježio.

U Franjevačkom samostanu u Budimu pohranjen je pod signaturom K VI 4 svezak pod nazivom LEXICON LATINO-CROATICUM koji u posljednjem dijelu sveska na 676 stranica sadrži latinsko-hrvatski rječnik INDEX LATINO-ILLYRICUS.

Rječnik je pisan dvostupačno, od slova A do S, a grubom procjenom obuhvaća oko 23.700 natuknica. Pri sastavljanju toga dijela postoje tendencije da se pri opisu riječi obuhvate i gramatičke kategorije: imenica s oznakom roda i kosoga padeža, pridjev u muškom, ženskom i srednjem rodu, glagol u infinitivu s 1. licem jednine prezenta, slogove označava dužinom, a potvrde pronalazi u starih hrvatskih pisaca.

Ovaj je dio nastajao od kolovoza 1820. do prosinca 1823. godine.

¹³ »Etymologicon illyricum, ad leges philologiae dialecto bosnensi exactum, in quo vocabula tam domestica quam peregrina, usu recepta, cum suis etymis adferuntur, illustrium gentis scriptorum testimonio firmata, cum adcurata syllabarum dimensione« u: *Synoptico memorialis catalogus observantis Minorum provinciae s. Ioannis a Capistrano, ilim Bosnae Argentinae, a dimidio seculi XIII. usque recentem aetatem ex archivo et chronicis eiusdem recusis*, Budim 1823, str. 325.

¹⁴ »Synoptico memorialis catalogus observantis Minorum provinciae s. Ioannis a Capistrano, ilim Bosnae Argentinae, a dimidio seculi XIII. usque recentem aetatem ex archivo et chronicis eiusdem recusis«, Budim 1823., str. 325.

Problem svakoga rukopisa je njegova nedostupnost, ostaje skriven od spoznaja mogućih proučavatelja, a ponekad biva i potpuno izgubljen kao što je slučaj s rječnikom Josipa Stjepana Reljkovića. Stari slavonski rukopisni rječnici tek su posljednjih desetljeća pronašli put do jezikoslovnih kroatista. Najstariji slavonski rukopisni rječnik, onaj franjevca Matije Jakobovića, čuva se u sigurnosti Franjevačkoga samostana na otočiću Visovcu i nije pretjerano zanimao stručnjake. Lanosovićeve rukopisne rječnike čuvaju se u knjižnici Franjevačkoga samostana u Slavanskom Brodu, a Katančićevi rječnici u Budimpešti.

Nekoliko je poveznica ovih starih rukopisnih rječnika. Zorno je kako su i Jakobović i Lanosović i Katančić bili upoznati s građom starih hrvatskih rječnika. Iako je Jakobovićev rječnik u velikoj mjeri izborom građe vrlo sličan Habdelićevu, nadopunjujući se vlastitim izborom riječi, kao i građom Vrančićeva i Mikaljina rječnika, Jakobovićev bi rječnik svakako valjalo uvrstiti u popise starije rukopisne dvojezične leksikografske građe kao vlastito, autorsko djelo. Posebno se ova tendencija očituje u Lanosovića i Katančića koji svoje rječnike pišu krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Samo letimično iščitavanje njihovih rječnika upućuje na temeljitu leksikografsku i književnu podlogu. Stari su slavonski leksikografi uvrštavali i riječi svoga tadašnjeg govora, a što su vrijedni izvori i za dijalektološka proučavanja. Modernost se očituje u bilježenju tadašnje žive riječi, ali i pokušaja oblikovanja znanstvenoga nazivlja (posebice u Lanosovića). Temeljitijoj obradi starih slavonskih rječnika, osim teže dostupnosti, doprinosi i njihova teška čitljivost, posebice u Katančića, u čiji rukopis budući proučavatelj mora ući s posebnom pažnjom i oprezom. Zajednička im je crta i njihova nedovršenost. U Jakobovića nisu obrađena pojedina slova, Lanosović također ne obrađuje sve abecedne natuknice, a Katančićevi su rječnici ostali nedovršeni. Možda baš Katančićev primjer najbolje svjedoči o tadašnjem mukotrpnom statusu proučavatelja i skupljača hrvatskoga rječnikoga blaga. Naime, Katančić je osim svećeničkoga poziva po vokaciji bio i znanstvenik pa je izvjesno da je vrlo dobro znao da mu sveučilišne vlasti zbog njegovih političkih i povijesnih stavova o porijeklu Hrvata rječnike neće tiskati za života, a bolest ga je spriječila da rječnike i dovrši.

Stari slavonski rukopisni rječnici vrijedan su doprinos hrvatskoj leksikologiji i leksikografiji, a njihovim upoznavanjem sigurno bi se dobio bolji uvid u jezik slavonskih pisaca 18. stoljeća, pa stoga i vrijedne spoznaje o hrvatskom jeziku toga doba uopće.

Literatura

- Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium*. Zagreb. Pretisak Liber — Mladost. 1972./73. 1288 str.
- Brozović, Dalibor. 1970. *Standardni jezik. Teorija/usporedba/geneza/povijest/suvremena zbivanja* Zagreb : Matica hrvatska. 180 str.
- Brozović, Dalibor. 1978. Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti : *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*. Zagreb : Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu — Sveučilišna naklada Liber. 9–83.
- Della Bella, Ardelio. 1728. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Mleci. 448 str.
- Divković, Mirko. 1900. *Latinsko-hrvatski rječnik : za škole*. Zagreb. Pretisak Naprijed. 1997. VIII+1161 str.
- Habdelić, Juraj. 1670. *Dikcionar ili reči slovenske*. Graz. Pretisak Kršćanska sadašnjost : Zagreb 1989. 490 str.
- Hamm, Josip. 1934. *Matija Petar Katančić, njegova djela i njegov dijalekat*. Zagreb : Filozofski fakultet. Doktorski rad (rukopis). 124 str.
- Hamm, Josip. 1942. Etymologicon Illyricum. *Nastavni viestnik* LI, 12–36.
- Hamm, Josip. 1949. Štokavština donje Podravine. *Rad JAZU* 275, 5-70.
- Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196, 124–254; *Rad JAZU* 197, 9–138.
- Jakobović, Matija. 1710. *Dikcionar*. Rukopis u knjižnici Franjevačkog samostana u Visovcu.
- Jakošić, Josip. 1899. *Scriptores Interamniae vel Pannoniae Saviae, nunc Slavoniae dictae anno 1795 conscripti (cum continuatione anni 1830)*. Zagreb : *Građa za povijest književnosti hrvatske II*, 116–153.
- Jambrešić, Andrija, Franjo Sušnik. 1742. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica locuples*. Zagreb. 1068 str.
- Katančić, Matija Petar. 1815. *Etymologicon Illyricum*. Rukopis u Sveučilišnoj knjižnici u Budimpešti. 1473 str.
- Katančić, Matija Petar. 1820. *Index Latino-Illyricus*. Rukopis u Franjevačkom samostanu u Budimpešti, 676 str.
- Katičić, Radoslav. 1972. Jezikoslovni zapisi o prevođenju. *Književna smotra* 12, 3–9.
- Katičić, Radoslav. 1983. Matija Petar Katančić i počeci novoštokavskog standardnog jezika u Hrvata. *Forum* 10–12, 539–556.
- Kosor, Marko. 1957. Najstariji slavonski dikcionar, *Rad JAZU* 315, 5–28.
- Lanosović, Marijan. 1778. *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache*. Osijek. 270 str.

- Lanosović, Marijan. 1789. *Njemačko-hrvatsko-latinsko-talijanski rječnik I. i II.* rukopis knjižnice Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu.
- Lanosović, Marijan. 1789. *Njemačko-latinsko-hrvatsko-mađarski rječnik.* rukopis knjižnice Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu.
- Maretić, Tomo. 1910. Jezik slavonskijeh pisaca, prilog istoričkoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj. *RAD JAZU* 180, 146–233.
- Marević, Jozo. 1997. *Lecixon Croatico-Latinum encyclopedicum / Ioesephus Marevich.* Zagreb : Školska knjiga. 2 sv.
- Marijanović, Stanislav. 1995. Matija Petar Katančić, leksikograf, o hrvatskoj leksikografiji i leksikografima. *Dani hvarske kazališta*, 103–120.
- Marijanović, Stanislav. 1996. Matija Petar Katančić, hrvatski leksikograf i paleograf. Zagreb : *Croatica* 42–44, 249–269.
- Matić, Tomo. 1945. *Prosojetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda.* Zagreb : *Djela HAZU* XLI, 169 str.
- Mikalja, Jakov. 1649. *Blago jezika slovinskoga.* Loreto. 863 str.
- Putanec, Valentin. 1985. Lanosovićeви rukopisni rječnici. Osijek : *Zbornik radova o Marijanu Lanosoviću*, 219–227.
- Reljković, Matija Antun. 1767. *Nova slavonska i nimacska grammatika.* Zagreb. 552 str.
- Reljković, Josip Stipan. 1796. *Kuchnik shto svakoga miseca priko godine: u polju, u erdu, u bashcsi, oko marve i xivadi, oko kuche, i u kuchi csiniti, i kako zdravje razloxno uzderxati ima, Iz dugovicsnog Vixbanja starih Kuchnikah povadih, i u Slavonskom Glafu izdade Josip Stipan Relkovich.* Osijek. Pretisak Slavonska naklada Privlačica, Vinkovci 1994. 87 str.
- Sršan, Stjepan. 1988. Slavonski pisci (1795–1830). Osijek: *Revija* 1, 59–88.
- Vince, Zlatko. 1970. Grafijsko-pravopisna pitanja pretpreporodnog i preporodnog doba u Slavoniji. Osijek : *Zbornik radova I. znanstvenog sabora Slavonije i Baranje*, 773–810.
- Vrančić, Faust. 1595. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum,* Venecija. Pretisak Novi Liber, Zagreb 1992. 200 str.

Old Slavonian Manuscript Dictionaries

Abstract

Keeping in line with language developments and standardization processes in 18th century Slavonia, growing interest in collecting lexical lore, plays an important role. Blaž Tadijanović, Matija Antun Reljković and Marijan Lanosović include also lexical materials in their grammar books. However, these are not independent lexicographical works. The paper sheds some light on the existence of several hardly available and less analyzed old Slavonian manuscript dictionaries written before the Reformation, and which were designed as independent lexicographical works. The dictionaries of Matija Jakobović, Josip Stjepan Reljković, Marijan Lanosović and Matija Petar Katančić are given a closer look at.

Ključne riječi: stari slavonski rukopisni rječnici, Matija Jakobović, Josip Stjepan Reljković, Marijan Lanosović, Matija Petar Katančić

Key words: old Slavonian manuscript dictionaries, Matija Jakobović, Josip Stjepan Reljković, Marijan Lanosović, Matija Petar Katančić